

Sayı : 2

Ekim 1971

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

TARİH ENSTİTÜSÜ
DERGİSİ

EDEBİYAT FAKÜLTESİ MATBAASI
İSTANBUL — 1971

MEHMED EFENDİ'NİN LEHİSTAN SEFÂRETİ VE
SEFÂRET-NÂMESİ

(1730 - 1731)

M. Münir Aktepe

I

28 Eylül 1730 tarihinde, İstanbul'da, Bayezid câmi'inin Kaşıkçılar-kapısı önünde başlayan ve «Patrona Halil İsyanı» adı ile meşhur olan ayaklanma sonunda, Nevşehirli sadrîâzam İbrahim Paşa ve bunun damadlarından Kapdan-ı derya Mustafa Paşa ile Kethüda Mebmed Paşa'nın öldürülerek âsîlere teslimini müteâkib, III. Ahmed, yine sâkinleşmeyen hâdiseler ve âsîlerin gittikçe isteklerini artırmaları olayı karşısında, nihâyet kardeşi II. Mustafa'nın oğlu şehzâde Mahmud'ı, 2 Ekim 1730 (19 Rebi'ül-evvel 1143) Pazartesi gecesi, saat üç buçukda yanına çağırılmış ve Saray-ı hümayûn'ın Hırka-i saadet dâiresinde, onun anlından öperek, kendi yerine padişah olduğunu ilân etmişti¹. Şehzâde Mahmud, işte bu andan itibaren, sultan I. Mahmud ünvânı ile Osmanlı tahtına geçmiş bulunuyordu. Bu itibarla, evvelâ Enderûn dâiresinde olanlar kendisine bi'at ettiler; daha sonra da dışardan gelenler, tahta yeni çıkan her pâdişah için âdet olduğu vechile, bi'at

1 1730 Patrona ihtilâli hakkında bir eser, *Abdi Tarihi* (neşr. Fâik Reşid Unat). A.1-kara 1943, s. 26 vd.; Sâmî - Şâkir - Subhî, *Tarih*, İstanbul 1198, vrk. 6/a vd.; Şem'dânî-zâde Süleyman, *Mür'iyü't-tevârîh*, Bayezid Devlet kitablığı, T. yz. nr. 5144, vrk. 345/b vd.; Crouzenac, *Histoire de la dernière revolution arrivée dans l'Empire Ottoman*, Paris 1740, s. 5 vd.; *Relation des deux rebellions arrivées à Constantinople en 1730 et 1731 dans la déposition d'Achmet III et l'élévation au trône de Mahomet V, Composée sur des mémoires originaux reçus de Constantinople*, La Haye 1737, s. 9 vd.; *Destârî Sâlih Tarihi* (Patrona Halil ayaklanması hakkında bir kaynak), neşr. Bekir Sıtkı Baykal, Ankara 1962, s. 7 vd.; Sandwich, *A voyage performed by the late Earle of Sandwich round the Mediterranean in the years 1738 and 1739*, London 1799, s. 250 vd.

merâsimini îfâ eylediler. Ancak devletin iç işleri, daha doğrusu İstanbul'daki karışık durum henüz bir sükûnete kavuşmuş değildi. Zorbalar bu def'a, istediklerine nâil olmanın sevinci içinde, türlü taşkınlıklarda bulunuyorlardı. Patrona Halil ve arkadaşlarından bâzı elebaşılar, Osmanlı İmparatorluğu'nu, I. Mahmud ile birlikte, idâre etmek hevesine kapılmışlardı; hatta pâdişâhın annesi Sâliha Sultan, zaman zaman Patrona Halil'e oğlum diye hitab ederek, bâzı hâdiseler karşısında onu teskin etmek mecburiyetini dahi duymuştu². Fakat Osmanlı İmparatorluğu'nun bu tarzda idâre edilemeyeceğini anlayan bir kısım devlet adamları, I. Mahmud'u, hakiki hükümdarlığına kavuşturabilmek için, nihâyet âsileri bertaraf etmeye karar verdiler ve Kızlar Ağası Hacı Beşir Ağa, Kırım hanlarından Kaplan Giray, eski kapdân-ı deryalardan Canım-Hoca Mehmed Paşa, Kaba-kulak İbrahim Ağa (Paşa), Pehlivan Halil Ağa, İzzet Ali Bey (Paşa) gibi daha bâzı kimseler, birtakım başı-boş davranış ve muâmeler karşısında, devlet işlerine bir düzen verebilmek amacile birleşerek, 25 Kasım 1730 tarihinde, Patrona Halil ile arkadaşlarından Muslu Beşe ve Emîr Ali gibi bir kısım zorbaları, önceden hazırlanan bir tertip neticesi, Saray-ı hümâyun'ın Sünnet-odası ve Revan-kasrı içinde ortadan kaldırmaya muvaffak oldular. Geri kalanlardan bir kısmını da İstanbul dışına sürmek sûretile merkezde intizamı sağladılar³; yâni takriben iki aylık bir devreden sonra İstanbul'da huzur ve sükûn teessüs edebildi.

İşte bu sebepten dolaydır ki, Osmanlı İmparatorluğu tahtında meydana gelen değişikliği, yâni yeni pâdişâhın cülûsu olayını, âdet olduğu vechile, komşu devletlere, birer elçi vâsitasile, zamanında bildirme meselesi normâl şekilde cereyan edememişti. Devrin vak'a-nüvislerine âit vekayi'-nâmeler veya bu devir için özel mâhiyette yazılmış tarih kitapları dahi tedkik edilecek olursa, I. Mahmud'un cülûsunu, yabancı devletlere beyan husûsu ile alâkalı bir kayda tesadüf edilemez. Esâsen 1730 senesinin başlarında vuku'a gelen, Osmanlı İmparatorluğu'na âit diğer bâzı olayları da tam olarak tesbit etmek çok güçtür. Meselâ bu devre mahsûs Mühimme kayıtlarına, her ne sebebe mebnî ise, henüz arşivlerimizde tesâdüf edemiyoruz; yâni devletin resmî evrakı ile alâkalı kayıtlarını ihtivâ eden defterlerden, Patrona iş-

2 M. Münir Aktepe, *Patrona İsyanı 1730*, İstanbul 1958, s. 159/161; M. Mignot, *Histoire de l'Empire Ottoman depuis son origine jusqu'à la paix de Belgrade en 1740*, Paris 1773, C. IV, s. 344/45.

3 *Turquie, mémoires et documents (1697-1740)*, Vol. 29, Fransa Hariciye Arşivi, *Kasım 1730 tarihli rapor*; Hammer, *Histoire de l'Empire Ottoman*, Paris 1839, C. XIV, s. 240 vd.; M. Münir Aktepe, *Aynı eser*, s. 163/180; Albert Vandal, *Une ambassade française en orient sous Louis XV (la mission du Marquis de Villeneuve 1728-1741)*, Paris 1887, s. 162/66.

yâni zamanına âit olanlar bugün ortada yoktur. Diğer taraftan, biri-birini tâkib eden Küçük Çelebi zâde İsmail Asım Efendi ile Sâmî - Şâkir - Subhî gibi vak'a-nüvislerimize âit vekâyî'-nâmeler arasında da bir boşluk görüyoruz. 1729/1730 (Hicri 1142 ve kısmen 1143) senesi olayları ortada bırakılmış, vak'a-nüvislerimiz tarafından kaleme alınmamıştır⁴. Bu bakımdan, bir çok yönleri ile henüz mübhemiyet içinde bulunan, III. Ahmed'in tahttan indirilip, yerine I. Mahmud'un cülûs ettiği tarihlere âit vak'aları aydınlatacak dokümanların ortaya çıkarılması, bizce, tarihimiz için ayrı bir önem taşımaktadır. İşte bu nokta-i nazardan hareket ederek, biz de, şimdiye kadar yayınlanmamış ve hakkında pek az bilgi bulunan bir vesîkayı, daha doğrusu I. Mahmud'un cülûsu ile alâkalı bir Sefâret-nâme'yi, bu devrin olaylarını kısmen de olsa, aydınlatması bakımından fâideli bulduğumuz için, bu yazımız ile ortaya çıkarmayı uygun gördük.

Osmanlı Sefâret-nâmeleri üzerinde senelerce çalışan ve Osmanlı sefirlerine âit bir çok sefâret-nâmeleri yayınlamış bulunan⁵ Fâik Reşid Unat, I. Mahmud'un cülûsu devresine âit sâdece bir sefâret-nâmenin bulunabildiğini yazmaktadır⁶. Fâik Reşid Unat'a nazaran, devrin olaylarını anlatan vekâyî'-nâmelerde, hiç bir bilgi bulunmamasına rağmen, meselâ, Mustafa Efendi'nin, Devlet-i aliyye tarafından, I. Mahmud'un cülûsunu beyan maksadile, Avusturya devleti nezdine elçi olarak gönderildiği husûsu, ancak ma'lûm ve mevcûd sefâret-nâmesinden anlaşılmaktadır⁷; yâni bu sefâret-

4 Küçük Çelebi-zâde İsmail Asım, *Tarih*, İstanbul 1282, Hicri 1141 senesi sonuna kadar gelir; Sâmî - Şâkir - Subhî, *Tarih*, İstanbul 1198, ise Hicri 1143 o'aylarını esas itibârî'e Patrona isyanından sonra kayd eder. Başta, olayları özet hâlinde alır.

5 Bak, *Şehdî Osman Efendi Sefâret-nâmesi*, (Tarih Vesîkaları), C. I, sayı 1, Haziran 1941, s. 66/80 ve sayı 2, Ağustos 1941, s. 156/59 ve sayı 3, Birinciteşrin 1941, s. 232/40 ve sayı 4, Birinci kânun 1941, s. 303/320 ve sayı 5, Şubat 1942, s. 390/400; Kapıcı-başı Nişli Mehmed Ağa'nın *Moskova Sefâret-nâmesi*, (Tarih Vesîkaları), C. II, sayı 10, İlkânun 1942, s. 284/299 ve sayı 11, Şubat 1943, s. 352/371 ve sayı 12, Nisan 1943, s. 462/472; Necâti Efendi'nin *Rusya Sefâret-nâmesi*, (Tarih Vesîkaları), C. III, sayı 13, Ağustos 1944, s. 60/68 ve sayı 14, Birinciteşrin 1944, s. 137/149 ve sayı 15, Mayıs 1949, s. 222/229.

6 Fâik Reşid Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnâmeleri* (Tamamlayan. Bekir Sıtkı Baykal), Ankara 1968, s. 65/69.

7 Topkapı Sarayı, Bağdad Kütüphanesi, nr. 224 de bulunan nüshanın özelliği için bak, Fehmi E. Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Türkçe yazmalar Kataloğu*, C. I, s. 289, ve Millet, Ali Emîri Efendi Kitaphî nr. 844 ile 595/1 de olan iki yazmanın özelliği için de bak, *Millî Eğitim Bakanlığı Türkçe yazmalar Kataloğu*, Sefâret-nâmeler kısmı, s. 783/84. İstanbul Üniversitesi Ktp.lığı Yıldız yazmaları kısmı, nr. 270 ile Nûruosmaniye Ktp.lığı nr. 1293/2 de, bu eserin birer nüshası daha bulunmaktadır.

nâme mühim bir vesfika olarak, bizim tarihlerimize, Sâmî-Şâkir-Subhî'nin vekâyi'-nâmesi gibi devrin eserlerine geçmeyen bâzı olayları, Osmanlı - Avusturya münâsebetlerini ve Avrupa'nın XVIII. yüz yıl başlarındaki durumunu anlatmaktadır. Nitekim, Hammer dahi, bu husûsda, Mustafa Ağa adında birinin, maslahat-gûzar olarak ikinci defterdar pâyesile ve 62 kişilik bir heyet ile birlikte (fakat, Fâik Reşid Unat'ın belirttiği gibi 1730 senesinde değil de), 1732 yılında Avusturya'ya gönderilmiş olduğunu yazmakla iktifa ediyor⁸. İsmâil Hakkı Uzunçarşılı ise, I. Mahmud'un ilk yıllarına âit olayları anlatırken «...Türk Şehbenderi Ömer Efendi 1732 senesine kadar, yedi sene Viyana'da bırakıldıktan sonra geri çağrıldı ve yerine kimse gönderilmedi...» diyor⁹, yâni Mustafa Ağa'nın ismi bahis konusu dahi edilmiyor.

Görülüyor ki, yukarıda dahi söylediğimiz gibi, 1730 senesi olayları, henüz tam bir açıklık içinde tarihimize geçmiş değildir ve bu yüzden de Mustafa Ağa'nın devlete yaptığı hizmet, yerini bulamamıştır. Ancak, Fâik Reşid Unat'ın, Mustafa Efendi'ye âit Sefâret-nâmeyi incelemesinden sonradır ki, Mustafa Efendi'nin kimliği ve yaptığı işler, Hammer'in verdiği malûmâtın ilâvesile daha iyi bir tarzda ortaya çıkmıştır¹⁰. Bunun gibi, muayyen bâzı meseleleri vuzûha kavuşturan diğer bir sefâret-nâme de, bu yazımızda neşrini hazırladığımız, Lehistan'a gönderilen Mehmed Efendi'ye âit Sefâret-nâme'dir ve yine, tarihlerimizde, ne elçi Mehmed Efendi ve ne de onun Sefâret-nâme'si hakkında bir bilgi mevcuttur. Ancak, Fâik Reşid Unat, Mehmed Efendi'nin Lehistan sefâreti hakkında şunları yazmaktadır :

«...Bu def'a bu kitabın basılmakta olduğu sırada Topkapı Sarayı Müzesi Hazîne kitapları arasında iki yazma sefâret-nâmeyi ihtiva eden bir cilt içinde, 1730 da Mahmud I. in cülûsunu Lehistan'a tebliğe memur Mehmed Efendi'nin de bir Lehistan Sefâret-nâmesi mevcut olduğunu öğrendim. Müze ve kütüphanelerimizdeki eserler için son senelerde alınmış olan tedbirler dolayısıyla bu nüshayı diğer Sefâret-nâmeler gibi incelemeye imkân bulamadım. Devrin hâdiselerini bize nakleden vak'a-nüvis Subhî Efendi, tarihinde Mahmud I. in cülûsunu tebliğ için gönderilen elçiler hakkında mâlûmat

8 Hammer, *Histoire de l'Empire Ottoman*, Paris 1841, C. XVII, s. 159. Ayrıca bak, C. XIV, s. 267. Burada, giden heyet'in Avusturya imparatoru VI. Charles'a, hediye olarak 25 at ile İstanbul'da basılmış olan kitaplardan götürdüğü kayıtlıdır.

9 İsmâil Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1959, C. IV, Ks. 2, s. 199; Ayrıca bak, Hammer, *Aynı eser*, C. XIV, s. 269.

10 Fâik Reşid Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefâret-nâmeleri*, Ankara 1968 (B.S. Baykal neşri), s. 65/68; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, İstanbul, C. IV, s. 429/30.

vermediği gibi, Sicill-i Osmânî'nin hakkında malûmât verdiği Mehmed Efendiler arasında da bu tarihlerde Lehistan'a gönderilen birine raslanmaktadır. Hammer tarihinin fransızca tercümesinde de bu hususta malûmat yoktur, yalnız, bu yıla âit nâme defterindeki sûrette yazılı nâmeres isimlerinden Mehmed adında bir zâtın Lehistan'a gönderildiği ve aynı vazife ile Rusya'ya da o tarihte Mehmed Saîd Efendi'nin yollandığı öğrenilmektedir.

Lehistan Sefâret-nâmesi'nin Mehmed Said Efendi'nin İsveç Sefâret-nâmesi ile aynı cilt içinde bulunuşu, 1730 da Petresburg'a ve Varşova'ya aynı zâtın gönderilmiş olabileceği ihtimâlini de akla getirmekte ise de bu, şübhesiz sefâret-nâme'nin metni ve bu konularla ilgili diğer kaynaklar gözden geçirildikten sonra belli olacaktır...»¹¹.

Fâik Reşid Unat, pek haklı olarak, buradaki Leh elçisi Mehmed Efendi'nin kimliği tizerinde durmakta ve bunun 7 nr.lu *Nâme-i Hümayun Defteri*¹² ile *Hammer Tarihi*'nin sonundaki listede¹³ belirtildiği gibi, aynı senelerde Rusya'ya gönderilmiş olan, Yirmi-sekiz Çelebi zâde Mehmed Saîd Efendi olması ihtimâlinden bahsetmektedir. Ancak, Topkapı Sarayı Müzesi, Hazîne kitaplığı nr. 1641 de bulunan ve iki sefâret-nâmeyi bir arada ihtiva eden, aynı kalemde çıkmış yazma eser tedkik edilince görülür ki, bunlardan birincisinin başlığı «Cülûs-ı hümayûn-ı meymenet - mekrûnu müş'ir nâme-i hümayun ile Leh'e gidüp ve gelen Mehmed Efendi'nin takrîridir» şeklinde; diğerinin başlığı da «Bundan akdem sefâretle İsveç tarafına me'mur olan Mehmed Saîd Efendi kullarının takrîridir» tarzındadır. Şâyed bu iki sefâret-nâmeden birincisi de, Mehmed Saîd Efendi'ye âit olsaydı, eserin müstensihî, diğerinde olduğu gibi, muhakkak ki, bununda başlığında, Mehmed Saîd ismini sarîh şekilde kayd edecekti. Nitekim, yine Fâik Reşid Unat'ın bahsettiği vechile, 7 nr.lu *Nâme Defteri*'nde, Rusya'ya gönderilen Mehmed Saîd Efendi'nin adından ma'da, bir de, Mehmed Efendi ismindeki şahsın, Lehistan'a elçi olarak gönderildiği yazılmaktadır. Hammer dahi 1731 de, Mehmed Saîd Efendi'nin sefâretle Rusya'ya gitmiş olduğunu yazdığı hâlde, aynı tarihte, bu Mehmed Saîd Efendi'nin ayrıca bir de Leh elçiliğinden hiç bahsetmiyor. İsmail Hakkı Uzunçarşılı ise, eserinin bir yerinde «Birinci Mahmud'un cülûsunu Rus hükûmetine bildirmek üzere

11 Fâik Reşid Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefâret-nâmeleri*, s. 69/70.

12 İstanbul, Başbakanlık, Arşiv Genel Müdürlüğü'nde bulunan *Nâme-i Hümayun Defteri*'nden biridir.

13 Hammer, *Histoire de l'Empire Ottoman*, Paris 1841, C. XVII, s. 164.

1143 Rebi'ül-âhir - 1730 Ekim'de şikk-ı sâni pâyesile Yirmi-sekiz Çelebi zâde Saîd Mehmed Efendi elçi tâyin olundu... Saîd Mehmed Efendi evvelâ Rusya'ya gidip, vaziyeti tahkik edecek ve oradan da İsveç'e geçecekti... Osmanlı - İsveç ittifakı Saîd Mehmed Efendi'nin Stokholm'da Osmanlılar lehine muvâffak olduğunu göstermektedir. Saîd Mehmed Efendi 28 Eylül 1733 de İstanbul'a gelmiştir» diyor¹⁴; Aynı eserin bir diğer yerinde de «I. Mahmud'un cülûsu üzerine saltanat tebeddülünü Rus çarîçesine bildirmek için Saîd Mehmed Efendi 1143 Rebi'ül-evvel ortalarında (1730 Eylül sonu)¹⁵ şikk-ı sâlis defterdarı pâyesile Petersburg'a gönderildiği gibi, 1145 H. 1732 M. Kasım'da da, I. Mahmud'un cülûsunu tebrik için gelen Şerbatof'a karşı, fevkal'âde elçi olarak evvelâ Rusya'ya ve oradan sefâretle İsveç'e gitmiştir» şeklinde bir ifâde kullanıyor¹⁶; yâni Mehmed Saîd Efendi'nin iki def'a, sefâretle Rusya'ya gönderilmiş olduğunu yazıyor. Ancak burada, birinci kısımdaki ifâde ile ikinci kısımdaki ifâdenin, bâzı noktalarda çelişme hâlinde bulunması bertaraf, Mehmed Saîd Efendi'nin¹⁷ Leh elçiliğine dâir, yine de her hangi bir kayd mevcûd değildir. Bu itibarla, henüz hayatı hakkında, sefâret-nâmesinden dahi fazla bir bilgi elde edemediğimiz bu Mehmed Efendi'yi, 22 Aralık 1730 (11 Cemâziyelâhir 1143) de, I. Mahmud'un padişahlığını beyan için Leh kralının yanına gönderilmiş ve 16 Mart 1731 (7 Ramazan 1143) tarihinde de Varşova'dan ayrılarak, doğru İstanbul'a dönmüş, ayrı bir Osmanlı elçisi olarak kabûl etmenin daha doğru olacağı kanaatindeyiz¹⁸.

Mehmed Efendi'nin, Lehistan'da ne gibi işler yaptığı ve hangi konularda kimlerle temas etmiş bulunduğu husûsları, *Sefâret-nâme*'sinde açık

14 İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. IV, Ks. 2, s. 219/20.

15 I. Mahmud'un cülûsu 2 Ekim 1730 tarihidir; cülûsundan önce, 1730 isyanının en şiddetli bir anında, bu maksadla elçi gönderilemeyeceği aşikârdır.

16 İ. H. Uzunçarşılı, *Aynı eser*, C. IV, Ks. 2, s. 382. Hammer, *Aynı eser* C. XIV, s. 271.

17 Osman-zâde Tâib Ahmed, *Hadikatü'l- vüzerâ*, Freiburg 1969 (Dilâver-zâde Ömer Efendi zeyli), s. 84/86; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, İstanbul 1311, C. III. s. 29/30.

18 Her ne kadar, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphânesi, Türkçe yazmalar Kataloğu*'nu hazırlayan Fehmi Edhem Karatay, bu iki tahririn bir cild içinde bulunması hususunu göz önünde tutarak, fakat tahrirlerin başlıklarını ve tarihi olaylar içindeki yerini, asla nazarı dikkate almıyarak, her ikisini de Mehmed Said Efendi'ye mâl etmiş ise de, bunun bir zuhûl eseri meydana geldiği düşüncesindeyiz. Bak, *Adı geçen Katalok*, İstanbul 1961, C. I. s. 291; Bu devrin Mehmed isimli şahısları için bak, Hüsameddin Doğan, *Subhî Tarihi Birinci kısım izahlı indeksi*, İstanbul 1969 (Tarih Tezi) ve Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, C. IV.

bir türkçe ile yazılmış olduğu için, burada tekrar aynı meseleler üzerinde durmayı lüzumsuz bulduk. Metnini aynen verdiğimiz *Sefâret-nâme*'den, Mehmed Efendi'nin yaptığı görüşmeler, yâni Osmanlı - Leh münâsebetleri hakkında bilgi edinmek mümkündür. Yalnız burada, bahis konusu *Sefâret-nâme*'nin şimdilik tek nüsha olarak Topkapı Sarayı Müzesi, Hazîne Kitaplığına, nr. 1641 de bulunduğunu ve bunun müstakil bir eser hâlinde olmayıp, Mehmed Saîd Efendi'ye âit *İsveç sefâret-nâmesi* ile birlikte istinsah edildiğini, 25 X 13,5 eb'âdında, ta'lik yazı ile yazılmış ve her sahifesinde 25 satırı ihtiva ettiğini açıklamak da yerinde olur. Cildi ise kahverengi meşin ve ebrû kâğıd kaplıdır¹⁹.

II

Cülûs-ı hümayûn-ı meymenet - makrûnu müş'ir nâme-i hümayûn ile Leh'e gidüb gelen Mehmed Efendi'nin tahrîridir.

1/b. Bu kulları cülûs-ı hümayûn-ı meymenet makrûnu müş'ir nâme-i hümayûn-ı celâdet - makrûn ile Leh kiralına²⁰ me'mûren bin yüz kırk üç senesi Cemâziyü'l-âhirinin on birinci günü²¹ Âstâne-i saadet'den hareket ve sene-i mezkûre Recebinin on altıncı günü²² Leh hudûduna dâhil ve Şa'bân-ı şerifin dokuzuncu günü²³ Leh cumhurunun oldukları Varşova nam mahâlle varılıp, kiral ve sâir cumhurları ve Nemçe ve Françe ve İngiltere ve Moskov ve İspanya ve sâir milel-i nasarânın elçileri anda mevcûd müşâvereleri varımış. Müşâverelerine netfice verilmeyüb, kimi bizden akdem gidüp ve kimi sonra gitmek üzre idiler. Müşâvereleri ne için olduğu haber alamadım. İkinci gün Hatman vekili olan Poniatowski (پانیہ دوسکا)²⁴

19 Fehmi Edhem Karatay, *Adı geçen Katalok*, s. 291.

20 Bu esnada Lehistan kralı, Osmanlıların Nal-kıran adını verdikleri Ogüst (Frederik) II. idi.

21 22. Aralık 1730 Cuma günü.

22 25. Ocak 1731 Perşembe günü.

23 17. Şubat 1731 Cumartesi.

24 Poniatowski, İsveç kralı XII. Şarl zamanında, İstanbul'da bulunmuş ve birçok Osmanlı Devlet adamı ile tanışmıştı. İyi türkçe biliyordu. Daha sonra Leh Kralı II. Ogüst'ün hizmetine girdi. Baş kumandanlığa kadar yükseldi. II. Ogüst'ün ölümünden sonra da bu işden ayrıldı. 12 Mart 1731 de sadrîâzama yazdığı bir mektup için bak, *Nâme-i Hümayûn Defteri*, nr. 7, s. 241, Başbakanlık Arşivi ve İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. IV, Ks. 2, s. 192.

da'vet edüb, safa geldiniz, hoş geldiniz deyü f'zaz ve ne gördünüz ve ne işitdiniz ve hudûdumuza dâbil olalı rahat mı ve zabmet mi çekdiniz deyü süâl eyledi. Maksûdu celb-i havâdis teferrüs olunup bu kulları dahi Âstâne-i saadet'den bu tarafa gelince efvah-ı nasdan mesmu'im oldu ki Nemçe ile Françe'nin cengi varmış ve Moskov Nemçe'ye kırk bin asker imdad edüp Leh hudûdundan mürûr etmek üzereymiş, mürûr ettiler mi ve bunların cengi vâki'mi deyü sü'âl eyledim; cevab ettiki cengleri ve Moskova'm imdâdı vâki'dir. Lâkin bizim hudûdumuzdan 2/a. ubûru mümkün değildir. Zirâ âl-i Osman ile sülhumuza mügayirdir. Moskov askeri kat'a Leh hudûduna ayak basmamak üzredir. Bu keyfiyeti gereği gibi size haber veririm deyü va'd eyledi ve Devlet-i aliyye ile dostluğunu arz eyledi ve bu tarafda her ne ki havâdis ve keyfiyet var ise, cümlesin takrîr eder anlatırım deyü cevab eyledi ve dahi sü'âliniz var mıdır deyü sü'âl eyledikde Varşova[ya] karib mahâlde devletlü Han hazretlerinin²⁵ bir mîrzasına rast geldim idi. Bana sabih olmak üzere Galata'dan iki müslüman ma'sumları serîka olunup kırala götürüldüğün haber aldım; âni isterim dedim, cevab eyledi ki, bu işe kıralın ve bizim rizâmız yoktur. Sü'âl edeyim, vâki' ise getürdür size teslim ederim. İki gün sonra haber göndermiş ki, Galata'dan serîka olunan ma'sumlar vâki, getüren kimesne harc-ı râh taleb eyledi halâ Tartahova (تارتاخووم) nam kal'ada bir papaza emânet olunmuş dedi ve kâidemiz budur ki, âl-i Osman ve gayriden gelenler ile cümhûrdan ve kıral tarafından bir kaç kimesne bir yere gelüb müşâvere misillü sohbet olunup Devlet-i aliyye'nin bir sipârişi ve sizin bir ricânız var mıdır, sü'âl olunup cevab verile gelmişdir. Yarınki gün Kıral Sarayı'na gelür ve anda, Moskov askeri mürûrunu ve Galata'dan serîka olunan ma'sumları ve dahi her ne ki mürâdınızdır, söylersiz deyü cevab gönderdi. Bu kulları cevab verdim ki, efendilerim beni müşâvere ve mükâleme için göndermediler. Ancak nâme-i hümayunu getirdüm, gayri sözüm yoktur dediğimde, tekrar haber gönderdi ki, elbette gelirsiniz ve murâdınız her ne ise söylersiz, bu busûs için efendilerin sana gazab etmezler; kâidemiz böyledir ve bu keyfiyet sizden süâl olunur deyü ibram etmelerile bi'l- iktiza vürûdumun 2/b. altıncı günü da'vet eyledikleri yere varıldı. Cümhûrdan Hatman vekili Poniatowski ve voyvoda Kioski (كيووسكى)²⁶ ve voyvoda Ruski (روسكى) ve voyvoda Lobski

25 Bu esnada Kırım hanı olarak I. Kaplan Giray bulunuyordu. Bak, Halil İnalçık, *I. Kaplan Giray (İslâm Ansk)*.

26 İsmail H. Uzunçarşılı, Kioski Potocki adında birinin, Poniatowski'nin yerine getirilmiş olduğunu ve bundan sadrîzama gelen bir mektubda, Ruslar müsâlâhaya aykırı olarak,

(لوبسكه) ve bir general ile beş kişi cevap eylediler ki, şevketlü Padişâhımız²⁷ hazretleri selefi sultan Ahmed [III.] hazretlerinin sülhu üzre dostluk murâd etmişler, getirdiğiniz nâme-i hümâyûnun mazmûnı budur. Hakk-teâlâ cülûs-ı hümâyûnların meymûn ve mübârek eyliye; âkil pâdişah imiş. Düşmanlığı dilemeyüb dostluk murâd etmek âkil işdir ve iki devletin bey-ninde gelenlerden sü'âl oluna gelmiştir. Lisanen dahi sipâriş var mıdır? Her ne ise söyleyin dediler; cevap eyledim ki kat'a sü'âl ve sipâriş yoktur. Kıraldan ve bizlerden bir murâd ve bir taleb edecek yokmu? elbette söyle dediler, ibram eylediler, yine redd-i cevap edüp, yoktur dedim. Elbette söylemeye muhtacdır demelerile, zarûri bir sü'âlim var dedim; söyle dediler. Âstâne-i saadet'den bu tarafa gelince evvâh-ı nâsda Nemçe ile Françe'nin cengi vârimiş, Moskov Nemçe'ye kırk bin asker imdâd edüp, Leh hudûdundan geçse gerek deyü mesmu'um oldu ve sizin ve kiralınızın re'yi ile midir dedim. Hatman vekili sözümü tahrîr eyledi; dahi söyle dediler; gayri yoktur dedim. Elbette söyle deyü ibram eylediler. Galata'dan iki müslüman ma'sûmları serîka olunup kiralâ hediye olmak üzere getirmişler, isterim, verirseniz dedim. Bu sözümü dahi tahrîr eyledi ve voyvoda Kioski ile voyvoda Ruski biri-birile söyleşüb bana cevap eylediler ki, bu söz hilâf gerek ve vâki' olup ve eğer bizim dînimize dönmüş ise, nice verilir dediler. Ma'sûm değil, büyük adam dahi havf ile darb ile döndüm demek mümkündür. Bu söz münâsib değildir dedim. Hatman vekili niçün mu'ârıza edersiz; sâbıkâ Hotin muhafızı merhûm Abdî Paşa'ya²⁸ bir kaç Leh uşakları varup, müslüman olup, vâfir eyyam hizmetinde olmuşlar 3/a. iken taleb eyledikde geri verdi. Bu söz münâsib değildir deyü sözlerini kesdirdi. Bâdehu meclis dağıldı; yine ol gün kiralâ da'vet olunup, nâmesin teslim eyledi ve andan cümhûr kethüdasına da'vet eylediler. Cümle vükelâ ve âyânı cem' olup cevap verdiler ki, Moskov askeri mürûru vâki'dir; Lâkin hududumuzdan mürûruna kiralın ve bizlerin kat'a rizamız yoktur ve mürûr ettirilmek mühâldir. Zirâ mugâyir-i sülh olduğu cümlelerin ma'lûmudur. İrtesi Hatman vekili haber gönderdi ki, bu husûs için Moskov'a mahsûs elçi gönderilmek üzere karar verildi. Ma'lûmunuz ola; ba'dehû irtesi gün haber gönderdi ki, voyvoda Kioski ve

kendi namzedleri bulunan III. Ogüst'ü kiral yapmak için, Lehistan'a asker sokarlarsa, Osmanlı Devleti'nin Purut muâhedesi ve bunun ta'dil edilmiş şekli gereğince, mâni' olmasını ve bu hususta Kırım Hanı'na da emir vermelerini ricâ ediyordu, diyor. Bak, *Adı geçen eser*, C. IV, Ks. 2, s. 192.

27 II. Mustafa'nın oğlu I. Mahmud'dur.

28 Koca Abdî Paşa adıyla meşhurdur. Birçok yerlerde muhafızlık ve vâililik yaptıktan sonra, 1722 de Hotin vâlisi bulunuyorken öldü. Bak, *Meydan Larousse*, Fask. I. s. 16.

voyvoda Ruski'nin Moskov Çarı ile akrabalıkları olmağla, onların muradları geçirmektir. Lâkin kiralın rizâsı yoktur ve müslüman ma'sûmları değil, Ermeni evlâdları imiş; getiren kimesne şer'e da'vet ediyor; isbat etmek üzere tarafınızdan adam ta'yin edin, varsınlar şer'an da'va etsinler haberin göndermiş. Bir adam gönderdim. Ermeni deyü isbat etmişler. Lâkin hilâf, çünkü aslında Hatman vekîli, sahih imiş, haber aldım deyü söylemişken böyle aksi zuhur eyledi. Ba'dehu Hatman vekîli veda'a gelüp dedi ki, Devlet-i aliyye'nin dostuyum ve Moskov, Nemçe'ye imdâdı, Prus memleketinden mürûr edüp, Lehlü ta'yinâtın vermek üzere karar verildi. Eğer beni dost bilürler ise, Moskov'a gûsmâl gerektir. Zîra Nemçe ile dostluğa metânet veriyorlar. Bunun encâmı mülâhaza oldukça zahmet görünür²⁹. Bu sözü söyle deyü cevap eyledi ve ibtida hudûdlarına dâhil olup, varup gelince yollarda beş-on konak yerden Lipka (لپکا)'lar³⁰ haber alup, gelüp niyaz ederler ki, bizler ehl-i islâmdan olup, kefere memleketinde kaldık, bir mıkdarımızı mükaddema Devlet-i aliyye himmetile çıkardılar. Lûtf ve kerem eyle, bizi söyle, inâyet ve kerem buyursunlar, sevabdır deyü Allaha emânet eylediler. Ramazan-ı şerîfin yedinci 3/b. günü³¹ Varşova'dan hareket olunup, arefe günü Hotin'e dâhil olduk. İyd-i şerîfin ikinci günü Hotin'den hareket Tuna sahilinden İsmail'e andan Âstâne'ye gelince vâki' olan menziller de ba'zı âyân-ı vilâyet gelüp emânet ederler ki, kasabalarımızda rahatımız kalmadı. Eşkiyadan lûtf edüp ahvâlimizi devletlû efendilerimize ifâde eyle deyü emânet eylediler ve Edirne'ye karib Küçük-unlu (کوچوک اونلی) nam karyeye gelüp, anda vâfir adam cem' ve beynlerinde niza' üzere oldukları fehmi olunmağla biri yanıma geldi. Bu keyfiyet nedir deyü sü'âl eyledim, cevap eylediki, bugün rûz-ı Hızır'dır. Kadı efendinin nâibi geldi, her hânedan bir kuzu taleb eder ve Ramazan-ı şerîfde dahi birer baklava ve ibtida zabıtlarında kefilleme deyü fukaraya böyle teaddi olunur. Şikâyete kudret yoktur ki, evlâd ve ensâbını tecrim ederler ve karye-i mezbûre halkı ziyâde muztar ve muhtaclardır, deyü haber verdi.

29 Nitekim bu hâdiseden birkaç sene sonra, 1736-1739 Osmanlı-Rus ve Osmanlı-Avusturya seferleri zuhûr etmiştir.

30 Lipka'ların menşe'i, Avrupa'ya yerleşmeleri ve Osmanlı İmparatorluğu sınırları içine göçleri hakkında bak. Cengiz Orhonlu, *Lipkalar (Türkiyat Mecmu'ası)*, sayı XVI, s. 57/87, İstanbul 1971.

31 16 Mart 1731 Cuma.

مجلس عالی
 هیئت مدیره
 انجمن ترقی و اصلاحات

بوقولری هیئت مدیره عالی هیئت مدیره عالی هیئت مدیره عالی هیئت مدیره عالی
 معرون ایله له قران ناموراییکت یوز فرق اوج کسندی جمادی
 الاخر نیکت اون برنجی کونی آستانه سعادتن حرکت و سینه
 مذکورت رجیکت اون نتیجی کونی له حد و بند و اخلاقی شعبان لیکت
 طوق برنجی کونی له جمهر و نیکت اوله نظری وار شو نام محله وار یلوب
 قران و سار جمهر لری و نجه و فرایجی و انگلتره و مسعود و سبب
 و سار حل نصار نیکت لیکت لری اندر موجودت اوره لری وار یلوب
 مشاوه لری نه نجه و بر یلوب کی بزون اقدم که وب و کی سبب
 کیمت نازنه ایدر مشاوه لری نجه ایچون اوله بلغی خسته آله عدم
 ایکسینجی کون حلمان کیلی اولان پانیه دو سبب که دعوت ایدوب یغنا
 کله کیمت مشاوه لری کله کیمت لری اظه اظه اظه که در کیمت لری مشاوه لری
 و اول اولی راهتی اظه لری کله کیمت لری سوال ایدوب لری لیب با آ
 نظرس اولوب بوقولری و نجه سینه سعادتن لوط و کلیمه افواه
 ناسپدن سمون اوله کیمت لری فرایجی نیکت لری مشاوه لری و مشاوه
 نجه یوز فرق بیکت لری که ایدوب له حد و بند لری ایدوب لری
 ایشین مود ایدوب لری بونیکت لری و نجه سوال ایدوب لری
 ایدوب کیمت لری و مشاوه لری ایدوب لری ایدوب لری ایدوب لری

صبری

عیور می ممکن کلدز ز آغ غننه شمان ایلد صلیح مغار و مسقی سکر
 قطعا لحدود بیست تا بیست و پنج اوزره در بوگیشی کرکی سبک
 سز و خیر و بریم دیو و عدای ایلدی و دولت هلیله دیله دو پست مغنی چو کنا
 ایلدی و بو طرفه سرته که حوادث و کیفیت و ارایسه جهک سن نجر
 ایدر اکلار ورم دیو و جو ایلدی و وحی سنا اکلر و ارمیدر دیو سوال
 ایلد کت و ارشوه قرسب جمله و دولتو خان چمن تر نکت بر میز
 راست کلدز ایلدی بجا بجهسج اولمن اوزره غلطه دن ایکی مسلمان
 مصصو طری سیر لقا و لوب له قرانله هدیه اولمن اوزره کتور کوشش
 طلبیه استکرا تو ایدر و ممشیدی که بنا اوزر قو لری مشهوره غلطه دن ایکی
 مسلمان مصصو طری سیر لقا و لوب قرا کتور لک کت خیر آدم
 اتی اسپهترم دیدم جواب ایلد که بو ایشه قرانک و بزم رضا بر یو قدر
 سوال ایدم و واقع ایلد کتور در سز تسلیم ایلد ورم ایکی کون سکره
 کتور کتور که غلطه دن سیر لقا و لوبان مصصو طری واقع کتور کتور کتور
 خیر راه طلب ایلدی حالانار تا حوه تمام غلوه و بر بابا بانه امانت اوشش
 دیدی و فاعله و سز در کتور آل عثمان و خیر ندین کلست لایحه هم بوردن
 و قرال مرقدن بر قرا کتور کتور بر کتور کتور کتور کتور کتور
 اولنوب ده کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور
 سوال اولنوب جواب در بر کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور
 و آنده سز و کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور
 و وحی سرته که مراد کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور
 جواب در کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور
 نامه کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور
 کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور
 ایچون کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور
 سز دن سوال اولنوب دیو ابرام ایتسب سیریه بالا قرتقنا ورو دکت

آهست چو کوی او دعوت ایلر کله بزه وارلدی اجهوردن خطین
و کیمی بائید و وسکه و دیوده کوهی بیکه دیوده و وسکه دیوده و بیکه
دیور لال ایله پیش کشی جواب ایلدیلر که شوکت نو باهوشا کهر حضرتی
سغنی سلطان احمد حضرت نیک سلی اوزره دوپسنتوقه اولدو ایتمیشلر
کتوردیگنر نامه سجا بوناک صفتوفی بوردی قهالی خلوس قاقون برون
میسبون برسا کنگا بیه عاقل باهوشا ویش آیش ده شمش ککی
دیلمه یوب و وسه تنقیز ایتیک هاقیل امشیدر و ایکی دولنگک
عینده کلنگرون سوال اولدی کنگک در لسانا و فی سپارش امیدر
سوز ایسه سو کنگک دیدر جو آب ایلدیکر قطع اسوال اهر مسجه اوش
یوقدر قرالدن و نزلدن بره آدور طلب ایله جهانه یوقی البسته
سو بیلدیلر ابرام ایله یلیندیندردو جواب ایله و سبب یوقدر ویدم البسته
سو بیکه محبت اجدردیلر طره صغرو روی بر سوالم واردیدم سو بیلد ویدر
آهستانه سعادتین بو طرفه کلیت انرا ناسیبه نه بجرا ایلدیلر کنگک
جهکی وار امشیدر من سو بیلدیه فرق بیکه نسکه ادا ایدوب ایلده ویدد
بکنه کنگک دیوسمه سو بیلدی و سنرگ و قرال کنگک را بیلدیلر
دیدم حطان و کیمی سوز می خبر ایلدی و فی سو بیلد ویدر طره صغرو
یوقدر دیدم البسته سو بیلد و یو ابرام ایلدیلر قهالی اهر ایلی سلطان
معه صوری اهر قیاده اوشوب قرال ایلدیه اولوق اوزره کتوروشلر استیم
دیور کپ کز دیدم دیو سوز می و فی خبر ایلدی و دیوده کوهی بیکه ایله
دیوده و وسکه بریر یوب مسیو بیلد کجا اهر ایلدیلر که یوسوز قهالی
کرکک و دافق اولوب و اگر بزم دیوره ووششیلر بیله ییو یور دیور
معضوم و کل کویون آدم و فی حوق ایله صغرو سبب ایلد و ندیم دیو کنگک
نگکدر یوسوز زما سبب رکنلدر دیدم حطان و کیمی بچون اهر صغرو
ایر زما سبب اهر تین اهر اهر اهر حرم بیلدی اهر صغرو سبب اهر سبب
اوشغری واروب مسلمان اهر لوب و افراتیام صغرو سبب اهر سبب

اینک طلبه باید که کبر و برتری بوسه زنا سبب و کلا در دیو سوزان
 کس در دیو بعد مجلس غلغله بین اول کون قرار دعوت و نوب
 نامرغ نسیم ایدی و اندر چه بود که است و دعوت اید بر جمله
 و کلا و ایجابی جمع اولوب جواب و بر دیگر مسوقه سگری مروی
 واقعه رکن حدود مزون مرویه قرانگ و بزرگ قطعا رضای
 یوقدر و مرور ایدر لک محال در زیر امغایر صلح اولدی بیجید نکست
 معلوم ایدر ایشی حطمان و کیمی خیر کوندردیکه بخصه صیحون
 مسوقه مخصوص ایچی کوندردیکه اوزره قرار و برلدی معلوم کوندردیکه
 بعده ایشی کون خیر کوندردیکه و یوده کیوسکه دو یوده رچو کنگ
 مسوقه جاری ایلیا قرانقدری اولغدر انک مراد لری کچر کدر لکن قرانگ
 رضای یوقدر و مسوقه معلوم ایچی ایشی اولاد لری ایشی تور کون
 شمره دعوت ایدر لور ایشی انک اوزره طر کون آدم نشین
 ایدر و ارسون شمره ایشی خیر کون کوندردیکه شمره آدم کوندردیکه
 ایشی دیوانی ایشی شمره لکن خلاف چونکه اسنده حطمان و کیمی
 صحیح ایشی خیر آدم دیو سوسه شمره کون بولیکه عکسی طره ایدر ایدر
 حطمان و کیمی و داعه کلوب دیدر کده دولت عکسه نک دو بستیم
 و مسوقه بیجا ایدر ای بر و پس حطمان مرور ایدر و ایدر ایشی
 و بر مک اوزر قرار و برلدی اگر بی دوست بولر ایدر مسوقه کون
 کوندر زیر آنچه ایدر دستله مناسبت و بره یور لور نک ایجابی
 ملاحظه اولدقده زحمت کونر بوسوزی سولید دیو جواب ایدر
 و اینها احد و لیرنه و ایچی اولوب و ایشی کیمی بولر و ایشی
 فوناقی رودن ایشی ایشی کلوب کلوب نیاز ایدر که بزرگ ایشی
 اولوب کفره حطمانه فاله ق بر مقدار تقری مقده ما دولت عکسه
 حطمان ایشی ایدر و ایشی لطف و کرم ایدر بزمی سولید عتابت و کرم
 بچو رسونلر ایدر دیو ایشی ایشی ایدر رضای شمره حطمان ایشی

کونی دار شودن حرکت اولنوب هر کونی خوانند اصل اوله قصب
 شرفیکل بکلیج کونی چونند حرکت ملوز سا همدان سما همدان
 آستانه بکلیج واقع اولان نمر لاده بعض ایجان ولایت کلوب
 امانت ایدر که قصب بریزده راجسته قالدی شفق اولان لطف
 ایدوب احوالیزی اولمشل اولنیزه انقاده ایدر ولایت ایدر
 و ایدر بفریب کوجاک اولی نام فریب کلوب آنزه افر آدم جمع
 و مینوزت نزاع اولزه اوله قلدی سبسم اولمشل بری ایدر کلدی
 بو کیفیت ندر اول سوال ایدر اولدی ایدر کون روز حضرت در
 قاضی اولدی نیکل نایب کلدی سرخان دون بر اولدی اولر و حضرت
 شش رفته دخی بر بقله اولان ایدر ایدر ایدر کلبه اولر و قفرایه
 بوید نقدی اولنوش کایته قدر است

بو قدر که اولاد و انسابی خیریم
 ایدر لر و قره کولون طفلی
 زاده و مطهر و حق ایدر
 دیو نسیب و اوست

بو قدر ان ایدم

سفر ایدم سوج طرفه نامور

اولان کون سبب ایدر

اولان کون کون

بو اولدی قره شمس سینی ایدر اولی سنک اولن کون کونی
 طرف دولت کلین دن ایدر سوج طرفه اولیت ایدر اولر ایدر
 بالغانی اولر اولنوب شیمی قصب سینه اولر اولر اولر
 ظهور ایدر اولر اولر اولر اولر اولر اولر اولر اولر
 کلدی شش سقداری تار اولر اولر اولر اولر اولر اولر

بیکه